

Anden næstformand (Povl Brøndsted):

Lovforslaget går herefter til fornyet behandling i udvalget.

Den næste sag på dagsordenen var:

3) Anden behandling af lovforslag nr. L 36:

Forslag til lov om ændring af lov om arbejdsboliger på landet.

(Fremsat 16/10 85. Første behandling 23/10 85. Betænkning 29/1 86).

Der var stillet 1 ændringsforslag i betænkningen.

Uden for betænkningen var der ikke stillet ændringsforslag.

Lovforslagets paragraffer, ændringsforslaget og spørgsmålet om lovforslagets overgang til tredje behandling sattes til forhandling under ét.

Ingen bad om ordet.

Afstemning

§ 1

vedtoges uden afstemning.

§ 2

forkastedes uden afstemning.

Ændringsforslaget om, at § 2 udgår, var dermed vedtaget.

Lovforslagets overgang til tredje behandling

vedtoges uden afstemning.

Anden næstformand (Povl Brøndsted):

Lovforslaget går herefter til fornyet behandling i udvalget.

Den næste sag på dagsordenen var:

4) Forespørgsel nr. F 18:

Forespørgsel til miljøministeren:

»Hvilke forholdsregler vil ministeren tage for at skabe grundlag for den størst mulige sikkerhed for mennesker og miljø i forbin-

delse med udviklingen inden for bioteknologien og industriel anvendelse af gensplejsning?«

Af Rahbæk Møller (SF) m.fl.

(Forespørgslen anmeldt 12/12 85. Fremme af forespørgslen vedtaget 15/1 86).

*Begrundelse***Rahbæk Møller (SF):**

Når vi tager initiativet til denne debat, er det nok foranlediget af sagerne om ansøgningerne fra Novo og Nordisk Gentofte, men det er ikke formålet at diskutere, om de to selskaber burde have produktionstilladelse eller ikke. Det er ikke folketingets opgave at tage stilling i konkrete sager. Derimod er det folketingets opgave at drage omsorg for, at der er den nødvendige lovgivning og det nødvendige administrative apparat til, at man kan tage kvalificeret stilling i de konkrete sager. De to sager har tydeligt vist, at det ikke eksisterer i dag. Derfor har vi bedt miljøministeren redegøre for, hvilke skridt han agter at tage for at sikre, at den industrielle udnyttelse af gensplejsede organismer ikke medfører farer for mennesker og miljø.

*Besvarelse***Miljøministeren (Chr. Christensen):**

Debatten i dag drejer sig om bioteknologi og industriel anvendelse af gensplejsning.

Det er meget vigtigt, at vi her i salen får denne debat og får lejlighed til at drøfte den nye teknologiske indførelse i samfundet. Jeg synes også, det er vigtigt, at der foregår en debat i offentligheden. Mange mennesker er interesseret i gensplejsning og i de konsekvenser, som den nye teknik kan få for os alle.

Når man skal gøre sig klart, hvad det er, vi taler om, kan det være nyttigt at begynde med begrebet bioteknologi. Bioteknologi er en slags overbegreb. Fælles for bioteknologi er, at man anvender biologiske systemer og biologiske processer i produktionen.

Bioteknologi er jo ikke noget nyt og fremmed. Fremstilling af levnedsmidler er et område, hvor der er en lang tradition for at anvende bioteknologi. Jeg behøver blot at nævne ølbrygning, fremstilling af ost og krydsning af planter for at få f.eks. nye kornsorter.

[Miljøministeren]

Det nye er, at man nu målrettet og direkte kan udvikle organismer med de egenskaber, man specielt ønsker. Gensplejsning er en af de nye teknikker, en teknik, som giver mulighed for bevidst at ændre på de levende organismers egenskaber. Man kan f.eks. få en bakterie eller en gærcelle til at producere stoffer, som den fra naturens hånd slet ikke havde muligheder for. Derfor har Novo f.eks. kunnet give bagegær evnen til at fremstille insulin, selv om det ikke nogen sinde har været en naturlig egenskab ved bagegær.

Gensplejsning og en række andre teknikker, hvormed man kan overføre gener mellem celler, kaldes under ét for genteknologi, og genteknologien er en del af bioteknologien.

Når jeg nu i det følgende især vil koncentrere mig om gensplejsning, skyldes det først og fremmest, at det er den teknik, man i den nærmeste fremtid forventer sig mest af. Fra medicinalindustrien kender vi allerede til to produkter, der kan fremstilles ved hjælp af gensplejsede organismer, nemlig insulin og væksthormon.

Vi må forvente, at medicinalindustrien i de kommende år vil markedsføre en række produkter, kendte og helt nye, der er produceret ved hjælp af gensplejsede organismer.

Men også i den øvrige kemiske industri må vi forvente at få fordele af at benytte gensplejsning. I dag fremstilles ca. 10 pct. af de mest anvendte kemikalier ved gæringsprocesser. Med gensplejsning vil man kunne øge effektiviteten i produktionen og nedsætte den traditionelle forurening.

En anden storindustri, der forventes at ville gøre brug af gensplejsning i produktionen, er levnedsmiddelindustrien. En stor del af levnedsmiddelindustrien er baseret på bearbejdnings teknikker, som udnytter vækst og mikroorganismer til ændring af råvarer. Jeg nævnte lige før øl og mejeriprodukter. De mikroorganismer, der benyttes i disse og mange andre processer, vil kunne erstattes af mere effektive, gensplejsede mikroorganismer. Man kan også tænke sig, at behovet for aromastoffer og andre tilsætningsstoffer bliver mindre.

Men også landbruget kommer ind i billedet. Her vil det være muligt at benytte gensplejsning og de andre nye bioteknologier i planteforædlingen til udvikling af nye sorter, der har højere ernæringsværdi, eller varian-

ter, der har en hurtigere vækst, har modstandskraft over for sygdomme eller bedre er i stand til at tåle tørke og kulde. Også inden for husdyrbruget er mulighederne mange.

Der er mange perspektiver ved gensplejsning, og mange af dem finder jeg personlig meget forjættende. Måske står vi nu med et værktøj, som – brugt på den rigtige måde – kan løse nogle af verdens store miljø- og sultproblemer.

Mulighederne for at opnå en bedre miljøkvalitet og en mere økologisk tilpasset produktion kan opnås ved at konstruere gensplejsede organismer, der kan bruges i bekæmpelse af forurening. En anden mulighed er at omlægge produktioner, der i dag er forurenende, til mindre forurenende bioteknologisk produktion. Verdens sultproblemer kan mindskes, hvis man ved hjælp af gensplejsning kan fremstille billigere madvarer af høj ernæringsmæssig kvalitet.

Med de nye bioteknologier står vi således over for teknikker, der har utrolig store perspektiver. I Danmark har vi som sagt en lang tradition for at anvende bioteknologi. Det skal vi bygge videre på. Danmark har fortrinlige muligheder for at være blandt de førende i verden for at skabe konkurrencedygtig produktion, for at komme ind på nye markeder og for at skaffe hårdt tiltrængt fremmed valuta og gode arbejdspladser. Vi må naturligvis ikke sige nej til denne udvikling.

Men hvad så med risikoen for sundhed, for natur og for miljø? Er det farligt for sundheden, for miljøet og den økologiske balance at bruge gensplejsede organismer? Vi ved ikke, hvordan disse organismer vil indpasses i det økologiske system. Gensplejsede organismer er fremmede i vores verden. Vi har ingen historie, ikke noget erfaringsgrundlag at bygge på. I forbindelse med levnedsmidler er det af stor betydning at vurdere, om produktion ved hjælp af genteknologien påvirker madens indhold af uønskede, måske endda giftige stoffer. Hvad angår andre miljømæssige konsekvenser, skal vi tænke os om. Ellers kan vi i værste fald risikere, at der sker uoprettelig skade på miljøet og på den økologiske balance.

Når jeg taler om gensplejsede organismers mulighed for at ændre den økologiske balance, er det vigtigt at skelne mellem to situationer, nemlig udledning og udsætning.

[Miljøministeren]

Ved udledning fra industriel produktion er der tale om organismer, der er konstrueret til at virke i et fabriksanlæg. De er ikke fremstillet til at kunne klare sig i naturen.

Den anden situation, udsætning, foreligger, hvis organismen bevidst og målrettet er konstrueret til at udføre sit arbejde i naturen, f.eks. bakterier, der skal anvendes til nedbrydning af affaldsstoffer i spildevand, eller gensplejsede planter, der er særlig modstandsdygtige, som jeg nævnte før, over for tørke. Hvis man fremstiller sådanne organismer, må man være klar over, at de kan udkonkurrere andre organismer og dermed forrykke den økologiske balance.

Jeg anser det for meget afgørende, at vi i vores stillingtagen til anvendelse af gensplejsning viser respekt for naturen og for de levende planter og dyr. Det er meget vigtige spørgsmål, vi beskæftiger os med, og som ikke kun handler om teknik og økonomi. De handler også om miljø og etik. Ud fra et etisk grundsyn kan jeg ikke acceptere, at vi ukontrolleret ændrer på naturens orden.

Med denne forespørgsel er jeg blevet spurgt, hvilke forholdsregler jeg vil tage for at skabe grundlag for den størst mulige sikkerhed for mennesker og miljø.

Det er regeringens opfattelse, at der bør tilvejebringes en offentlig regulering på det genteknologiske område, der kan hindre skader på mennesker og miljø. Samfundets kontrol med forskning og anvendelse af genteknologi må tilrettelægges således, at befolkningen med rimelighed kan føle tryghed ved denne nye teknologi. Derfor vil regeringen tage en række initiativer på området.

For det første vil jeg selv snarest muligt i samarbejde med de berørte interessepartier få udarbejdet et udkast til et samlet lovforslag om genteknologi inden for miljøministeriets område. Det vil sige, at der skal udarbejdes nye regler, der gør det muligt at håndtere de problemer, brugen af genteknologi må give inden for ministeriets arbejdsområde: miljøbeskyttelse, naturbeskyttelse, levnedsmidler og kemiske stoffer og produkter. Jeg vil fremsætte et sådant lovforslag i denne samling.

For det andet vil landbrugsministeren fremsætte lovforslag om anvendelsen af genteknologi i den landbrugsmæssige produktion og i landbrugets produkter.

Endvidere vil der blive iværksat en registrering af genteknologiske aktiviteter. Dette vil ske i tilknytning til det eksisterende produktregister, der administreres af arbejdsministeriet i samarbejde med miljøministeriet.

Endelig vil der i undervisningsministeriets regie blive oprettet et særligt råd for genteknologi, som skal være rådgivende for myndighederne.

Et meget centralt element i den lovgivning, jeg forestiller mig inden for miljøministeriets område, er en risikovurdering af de gensplejsede organismer. Det, man skal se på i en sådan risikovurdering, er, om den gensplejsede organisme skulle have fået nogle uforudsete egenskaber foruden den egenskab, man bevidst ønskede splejset ind. Desuden må man se på, hvor mange af de gensplejsede organismer der kan slippe ud af fabrikken, og om organismene kan overleve ude i naturen.

Man skal også vurdere, om mennesker, dyr eller miljø kan tage skade, hvis organismene overlever og formerer sig. En sådan vurdering bør også foretages, før gensplejsede organismer bevidst udsættes i naturen, ligesom det er vigtigt at sikre levnedsmidlernes sundhedsmæssige kvalitet.

Endelig er der efter min opfattelse behov for, at man gør sig tanker om det etiske aspekt. Indenrigsministeren har for kort tid siden fremsat lovforslag om forbud mod visse forsøg med genteknologisk manipulation med mennesker, men også med hensyn til dyr og planter er der et problem.

For mig går der et afgørende skel mellem det, videnskaben kan, og det, vi ud fra vort grundlæggende livssyn vil acceptere. Det er naturligvis ikke en let opgave at opstille retningslinjer herfor. Men hvis vi i alle tilfælde kun vurderer hver sag for sig, er der risiko for, at vi taber de store linjer af syne. Også derfor mener jeg, at der er behov for en bred folkelig debat om disse spørgsmål. Jeg vil i forbindelse med den kommende lovgivning overveje, hvordan de etiske hensyn kan tilgodeses.

Forhandling

Rahbæk Møller (SF):

Jeg skal takke for ministerens redegørelse, som jeg finder meget tilfredsstillende. Jeg har

[Rahbæk Møller]

især hæftet mig ved, at ministeren ud over de positive muligheder, udviklingen kan medføre, betoner de etiske problemer, udviklingen rejser, ligesom ministeren flere gange nævner behovet for en bred offentlig debat. Jeg forventer derfor, at vi senere i dag med et bredt flertal kan vedtage en dagsorden, der bl.a. tager ministerens redegørelse til efterretning.

Jeg er nødt til i denne forbindelse at fremhæve, at vi ikke ved en sådan tilkendegivelse har bundet os til i alle detaljer at støtte indholdet af de lovforslag, der vil blive fremsat. Vi har således hæftet os ved, at der i forbindelse med levnedsmidler kun er nævnt den sundhedsmæssige kvalitet, men ikke ernæringsmæssige hensyn. Det må med. Senere i mit indlæg vil jeg komme nærmere ind på andre af vores ønsker til indholdet af en kommende lovgivning. Jeg finder det meget tilfredsstillende, at der nu kommer en lov.

Et af de problemer, der har vist sig, er en mangel på lovgivning om produktion med gensplejsede organismer. Hvis nogle skulle finde på at gå i gang uden at underrette myndighederne om det, ville de ikke overtræde nogen lovgivning. Novo og Nordisk Gentofte har valgt ikke at benytte sig heraf, men i mangel af lovgivning har de søgt tilladelse efter bestemmelserne om særlig forurenende virksomhed. Det er ikke betryggende, hverken for beboerne i de pågældende områder eller for de pågældende firmaer, at sagen skal behandles efter en lovgivning, der ikke er beregnet til de særlige problemer, netop denne form for produktion rejser.

Nu drejer de to nævnte sager sig om produktion med gensplejsede organismer, der ikke er beregnet på at komme ud i miljøet og ikke er beregnet på at overleve, hvis de kommer ud. Helt andre problemer rejser sig ved bevidst udledning af gensplejsede organismer i naturen, fordi der her er tale om organismer, der er beregnet til at overleve i naturen. Det er helt usikkert, hvilke økologiske problemer det rejser.

For nylig fik vi at vide, at der i USA var givet tilladelse til bevidst udledning af antifrysebakterier som et forsøg. I den anledning spurgte jeg miljøministeren, om der var givet tilsvarende tilladelser i Danmark. Svaret chokerede mig. Der er ingen lov, der forbyder folk at udsætte gensplejsede organismer på

private jorder. Alene dette svar illustrerer, at lovgivning er en hastesag.

Et tredje eksempel på manglende lovgivning er Nordisk Gentoftes oplysning om, at virksomheden er ophørt med at registrere sine forsøg i det registreringsudvalg, der har fungeret på frivillig basis siden 1976. Baggrunden er, at konkurrenten Novo er repræsenteret i registreringsudvalget.

Den eneste konklusion, vi kan drage her, er, at frivilligheden ikke fungerer mere, og at vi nu må have obligatorisk registrering. Til gengæld må det naturligvis sikres, at fortrolige oplysninger behandles fortroligt. Vi er her ved et vigtigt punkt. Fra offentlighedens side er der blevet klaget over hemmelighedskræmmeri fra virksomhedernes side. Vi må kunne nå frem til, at lige så naturligt det er, at virksomhederne beskytter deres viden i den fase, hvor de er på sporet af en ny opdagelse, lige så naturligt må det være, at de stiller mest mulig viden til rådighed for offentligheden, når eksperimenterne er ført til ende, patentet er udtaget og produktionen skal til at begynde.

Fra regeringens side er det erkendt, at lovgivning er nødvendig. Vi har fået indenrigsministerens rapport med en række lovudkast. Desværre var konklusionen ikke særlig klar. Tværtimod var hovedindholdet et gevaldigt skænderi mellem de forskellige ministerier om, i hvis regie de forskellige ting skulle foregå, og hvor omfattende en lovgivning skulle være.

Nu er det ikke i sig selv anstødeligt, at den slag uenighed lægges åbent frem, og det er langt fra unaturligt, at der på et nyt område er usikkerhed om, i hvis regie tingene skal foregå. I USA, hvor udviklingen ellers på mange måder er sket tidligere end i Danmark, foregår nøjagtig de samme diskussioner i disse år.

Behovet for lovgivning er nu så akut, at folketinget må skære igennem. Der er indlysende behov for en lovgivning i miljøministerens regie. Der er lige så indlysende behov for en lov om obligatorisk registrering af videnskabelige forsøg.

Hvad angår arbejdsmiljø, er der tilsyneladende ikke behov for ny lovgivning. Den gældende arbejdsmiljølov kan anvendes. Men der er klare behov for at udstede nye bekendtgørelser, og der er behov for at styrke den administrative kontrol.

[Rahbæk Møller]

For blot at tage et enkelt eksempel: det er et problem, at kalve ofte lider af diarré, og der er derfor planer om at udvikle nye bakteriestammer, der kan fortrænge de eksisterende i kalvenes tarme. Der er en klar fare for, at de mennesker, der skal arbejde med sådanne organismer, får disse nye bakterier i deres tarme og så får hård mave. Det spørgsmål, der burde rejses, er i øvrigt, hvorfor kalve behandles på en sådan måde, at de får diarré.

Hvad angår landbrugsministeriets lovudkast, er det svært at se noget umiddelbart behov. Tværtimod har stort set alle implicerede, fra Novo til NOAH, advaret imod for mange og for udviklede love. Jeg tror, vi gør klogt i at gennemføre den nødvendige lovgivning, men at holde os til den mest nødvendige og enkle lovgivning og administrative opbygning. Vi kan altid supplere med andre love senere, hvis behovet viser sig.

I indenrigsministeriets lovudkast er nævnt et råd vedrørende genteknologi. Jeg tror, der er behov for et sådant råd for at følge udviklingen og rådgive befolkningen og administrationen om mulige konsekvenser. Ligeledes kan et sådant råd rådgive i tvivlsager, f.eks. i det tidligere nævnte dilemma mellem virksomhedernes behov for at beskytte forretningshemmeligheder og befolkningens behov for viden om, hvad der foregår, så vi ikke alene er afhængige af private virksomheders vurdering af, hvad der bør offentliggøres.

I indenrigsministeriets lovudkast tales der om, at det genetiske råd skal fremme samarbejdet mellem myndighederne. Jeg tror, det vil være uheldigt på den måde at gøre et genetisk råd til en slags overorgan. Tværtimod bør rådet i det store og hele holde sig fra den daglige administration. Jeg forstår nu af ministerens redegørelse, at det også er regeringens hensigt.

Indtil nu har jeg især talt om behovet for lovgivning, men der er mange andre behov. Det har vist sig, at myndighedernes ekspertise i disse emner langtfra er tilstrækkelig. Vi er opmærksom på, at miljøministeriet er i færd med at opbygge en ekspertise, men der er grund til at forstærke denne indsats, så miljømyndighederne er i stand til at foretage den nødvendige kontrol og risikovurdering uden at være afhængige af private firmaer.

Vi er her inde på et mere generelt problem. Der er opstået et grotesk misforhold

mellem den viden, der findes i privat regie, og den viden, der findes i offentlig regie. Mens nogle få private virksomheder er kommet helt frem i frontlinjen, er forskningen på de fleste offentlige forskningsinstitutioner alt for lavt prioriteret. Dette forhold er ikke alene et problem for myndighedernes muligheder for at kontrollere udviklingen. Det er mindst lige så stort et problem, at en udvikling, der alene bæres af private firmaers snævre interesser, risikerer at tage en forkert retning.

De egentlige positive perspektiver i udviklingen inden for genteknologien ligger i mulighederne for en omlægning af landbruget og store dele af industrien i en økologisk rigtigere retning, men hvis disse muligheder skal udnyttes, kræver det langsigtet forskning af en art, som private virksomheder ikke kan forventes at foretage. Det skal tilføjes, at den forskning, der foregår på offentlige forskningsinstitutioner, langtfra virker lige perspektivrig. Især synes en stor del af landbrugsforskningen at være båret af meget traditionelle tankegange, f.eks. om at producere en ko med dobbelt mælkeydelse, så vi kan nøjes med det halve antal køer. Det er svært at se fornuften i det.

Den bioteknologiske udvikling indeholder mange elementer, der er både skræmmende og uetiske. Tiden tillader imidlertid ikke at komme ind på det hele. Jeg skal derfor indskrænke mig til at sige, at det spring i viden, vi oplever i disse år, både indeholder muligheder for at voldtage naturen og muligheder for at leve i bedre samklang med naturen. Det er mit håb, at denne debat kan bidrage til, at udviklingen tager den rigtige retning.

Jeg skal fremsætte et forslag om motiveret dagsorden. Det sker på vegne af mit eget parti, socialdemokratiet, det konservative folkeparti, venstre, det radikale venstre, centrum-demokraterne og kristeligt folkeparti. Forslaget lyder:

Forslag om motiveret dagsorden.

»Idet folkettingen tager miljøministerens redegørelse til efterretning, pålægger det miljøministeren at træffe følgende foranstaltninger:

– at fremsætte lovforslag om vilkår for produktion med og anvendelse af gensplejsede organismer m.v. senest den 2. april 1986,

[Rahbæk Møller]

- at gennemføre et midlertidigt stop for godkendelse af nye, ikke ansøgte tilladelser til industriel brug af gensplejsede organismer, dog således, at nye tilladelser kan udstedes i henhold til eksisterende lovgivning med virkning fra 1. juni 1986, såfremt ny lovgivning ikke er vedtaget inden denne dato,
- at opbygge den nødvendige ekspertise i miljøministeriet for at kunne varetage den nødvendige kontrol og risikovurdering.

Folketinget pålægger endvidere regeringen:

- at fremsætte forslag til lov om obligatorisk registrering af forsøg med gensplejsede organismer i indeværende samling,
- at sikre, at den offentlige forskning i genteknologi, herunder problemer ved genteknologien og de langsigtede anvendelsesperspektiver, opprioriteres.

Folketinget går herefter over til næste sag på dagsordenen.«

Afslutningsvis skal jeg knytte en bemærkning til et enkelt punkt i forslaget om motiveret dagsorden. Det er punktet om et moratorium for nye tilladelser, der udløber 1. juni 1986, hvis ny lovgivning ikke er vedtaget inden da.

Vi er meget tilfredse med, at der er kommet et sådant punkt med, og vi håber og tror, at det bliver muligt at få lovgivningen på plads inden da, og vi vil arbejde aktivt for, at det sker. Men skulle der vise sig vanskeligheder, vil vi overveje at tage initiativ til en forespørgselsdebat til den tid, så folkettinget får mulighed for at diskutere situationen, som den da foreligger.

Anden næstformand (Povl Brøndsted):

Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Dette forslag indgår i forhandlingen.

Jytte Hilden (S):

Jeg skulle måske starte med at beklage over for formanden, at det er så vanskelige ord, vi har med at gøre.

Jeg har et lille hjertesuk: det havde været rart, hvis vi på forhånd havde haft både de høringssvar, der foreligger i indenrigsministeriet vedrørende den betænkning, der er lavet, og ministerens redegørelse, men vi kan jo

komme tilbage til, hvad det handler om, i anden runde.

I starten af denne debat vil jeg godt minde om troldmandens dovne og måske ikke alt for kloge lærling, der kom så gruelig galt af sted. Han kiggede i troldmandens lærde bøger og fik kosten til at arbejde for sig og bære vand, men karret løb over, mens lærlingen sov, og da lærlingen ikke kendte trylleordet, der fik kosten til at stoppe, gik det galt. Så galt skulle det nødvendig gå os i relation til bioteknologien. Vi må lære lige så meget som det, troldmanden kan.

Denne debat handler om sundhed, den handler om miljø, og den handler om profit, for her kan der tjenes store penge, og mange kapitalinteresser er på spil. Det handler også om arbejdspladser og en ganske pæn indtjening. Jeg ser såmænd hellere, at Novo, Nordisk Gentofte eller Chr. Hansens Laboratorium, som er danske virksomheder, får gevinsten, end at de store udenlandske stikker pengene i lommen.

Når det er sagt, vil jeg sige, at opgaven ikke er at gå på kompromis med miljøet, hverken det ydre eller det indre. Det er vigtigt at forlange åbenhed og gennemsigtighed på dette område. En sektor, som så mange har så svært ved at forstå, formanden tilsyneladende inklusive, bør kunne fattes af folk uden Nobelprisen. Skræmmebilleder er lette at male på væggen. Lad os blot se disse skræmmebilleder, men lad os ikke slå ud af dem. Der skal stilles krav til teknikerne om at unklade den gængse skråriskerhed og lade være med at tale i det gængse værdifri sprog. Bagatellisering af de problemer, der er, og manglende folkelig indsigt gavner ikke debatten om den nytte, vi kan få af de nye, snilde teknologier.

Svaret er derfor et nej til hemmelighedskræmmeri. Der er noget, vi vil, og der er noget, vi ikke vil, og der er noget, vi må tage stilling til trin for trin.

Det, vi vil, er en konkret ny lovgivning om vilkår for produktion, og vi vil en tvungen registrering af forskning og forsøg med gensplejsning samt stop for flere tilladelser, før en ny lovgivning er på plads. Det er en smule stødende, at to firmaer allerede har fået tilladelser før denne debat. På sin vis haster det altså med lovgivningen.

Men vi må ikke miste jordforbindelsen og alene tale om risiko og eventuelt manglende

[Jytte Hilden]

sikkerhed. Industrien og landbruget med vil såmænd elske det, hvis vi fortsat fortaber os i problemerne og ikke tager debatten om, hvad det er, vi skal bruge disse nye teknikker til. P.t. er det væksthormon, insulin, osteløbe og enzymer, men vore krav bør være: sunde re madvarer med en forøget og ikke forringet næringsværdi, billigere og bedre medicin og farmaceutika, som kan forebygge sygdomme og ikke blot helbrede, som vi ser det i dag. Vore krav er også en mere effektiv affaldsbehandling, økologisk landbrug og produktionsmetoder, som er mindre råstofforbrugende og mindre forurenende og dermed til mindre skade for mennesker og natur.

Industriens brug har til nu påkaldt sig størst interesse, men også landbrugets udvikling bør vi kigge på.

Skal det lykkes at bruge gensplejsning og de andre bioteknologiske metoder, må der et intenst internationalt samarbejde til. Hvis ikke dette udbygges med kontante aftaler, så tror jeg også, vi kommer til at gå galt i byen og vil blive udsat for unødigt pression fra andre.

Dertil er der brug for en bedre uddannelse af de mennesker, som i det offentlige skal beskæftige sig med kontrol og vurdering. For øvrigt bør godkendelses- og kontrolfunktioner adskilles. Vi mangler regler for dette, vi mangler et ministeransvar, og vi mangler såmænd også sanktionsmuligheder, hvis dette ikke overholdes. Og vi mangler i høj grad en modekspertise på vores universiteter, i ministerier, amter og kommuner, en offentlig ekspertise, som kan kigge produktionen i kortene og stille præcise krav.

Det må være et uomgængeligt krav, at den industri, som har glæde af de tilladelser og den kontrol og den registrering, der sker, skal være med til at betale denne ekstra udgift, som det offentlige pålægges. Vi tør kun tro på, at sikkerheden er i orden, hvis vi har de rigtige mennesker. I dag sker der desværre det, at folk i det offentlige købes af industrien – det kan man såmænd ikke klandre industrien for – og derfor bør den være med til at betale, så at vi kan bevare en dygtighed i det offentlige system.

Den foreståelige frygt og usikkerhed i befolkningen manes kun i jorden, hvis vi her i landet satser på forskning i diverse sikkerhedsproblemer, og hvis vi foretager den nødvendige risikovurdering. En sådan forskning

kan fortælle os om farer, men også om en fremtid med gensplejsning. Vi har brug for billeder, så vi har nogle valg.

Hvad er det egentlig for problemer, vi vil løse? Det er vel ikke bare teknikken i sig selv, vi vil have? Lad os arbejde henimod de sunde madvarer, den billige medicin, den effektive affaldsbehandling, det økologiske landbrug og de mindre forurenende produktionsmetoder.

Det er, hvad denne debat handler om, ikke om forsøg med mennesker og ikke om reagensglasbørn og de mange moralske spørgsmål, det rejser. Men naturligvis er der også etiske spørgsmål gemt i plantekrydsninger og husdyrforædling og produktionens brug af gensplejsning. Kan vi være bekendt at gøre med gulerødder og kålorme og tyrekalve, hvad vi vil?

Det, der her er til debat, er vores natursyn. Der er ikke nogen genveje til dette paradys, som troldmandens lærling troede. Vi kan ikke blot læne os tilbage og lade kosten hente vand og klare arbejdet for os. Vi må som troldmanden selv flittigt blive klogere og vide, hvad vi gør. Vi må lære at sige »go«, og vi må lære at sige »stop« – de to ord er engelske.

Jeg skal slutte med at sige, at bioteknologi for mig helt klart er et fremtidigt vækstområde for et industrielt landbrugsland som Danmark – hvis vi altså kan, det er kodeordene. Hvad der laves med dyr, kan nemlig principielt også gøres med mennesker.

Med hensyn til den foreslåede dagsorden vil jeg godt understrege, at det for socialdemokratiets vedkommende ikke er et spørgsmål om at ændre nogle kompetencer med hensyn til, hvem der har ansvaret for tilladelser, for kontrol, for, hvad der i det hele taget sker på dette område. Dette være blot sagt for at fastholde ministeren på hans ansvar.

Ahlmann-Ohlsen (KF):

Den formulering, SF har givet sin forespørgsel, viser, at det sidste års offentlige og politiske debat om bioteknologi og gensplejsning allerede har båret frugt. SF beskæftiger sig i forespørgslen specifikt med sikkerheden for mennesker og miljø i forbindelse med udviklingen inden for bioteknologien og industriel anvendelse af gensplejsning.

[Ahlmann-Ohlens]

Der har i den allerførste offentlige debat om gensplejsning været stor forvirring om mulighederne for og konsekvenserne af gensplejsning. Ændring af arveanlæg for mikroorganismer, som der er tale om i den industrielle gensplejsning, er blevet blandet sammen med ændring af menneskelige arveanlæg, og de to ting har meget lidt med hinanden at gøre. Der er selvfølgelig en teknologisk sammenhæng, men etisk – det er det helt afgørende aspekt i denne sag – er de to ting vidt forskellige. Når man taler om ændringer af menneskelige arveanlæg, må og skal det etiske spørgsmål og aspekt nødvendigvis være det altdominerende.

Det kan være nyttigt at slå fast, at enhver international fremtidsstudie forudsiger, at bioteknologien vil kunne medføre lige så store og revolutionerende fremskridt i 1990'erne, som mikroelektronikken har gjort det i 1980'erne. For begge disse teknologiers vedkommende er der tale om et lille forbrug af råvarer og et stort forbrug af veluddannet arbejdskraft med henblik på at skabe produkter med stor værditilvækst. Der er med andre ord tale om teknologier, der ligger helt naturligt for et råstoffattigt land som Danmark.

Danmark har måske endda endnu mere baggrund for en fremtrædende placering inden for bioteknologien, end vi har inden for mikroelektronikken. Vi har en århundredlang tradition for forædling af landbrugsafgrøder. Vi har store industrivirksomheder, der er baseret på traditionelle bioteknologiske metoder. Vi har på de højere læreanstalter tradition for forskning inden for dette område, så vi står som samfund vel rustet til at forfølge de mange muligheder.

Vi tror, at bioteknologien er et område, det danske samfund bør satse på, og på dette som på alle andre nye teknologiområder må denne satsning selvfølgelig gennemføres på en sådan måde, at der skabes den største sikkerhed for mennesker og miljø i forbindelse med udviklingen.

Denne samtidige satsning på teknologisk udvikling og hensyntagen til mennesker og miljø er ikke noget nyt for det konservative folkeparti. Det er den ånd, der f.eks. var årsagen til, at det konservative folkeparti sammen med socialdemokratiet vedtog den første miljøbeskyttelseslov her i landet i 1973.

Vi har som nævnt en århundredgammel bioteknologisk forskning og produktion. Den nye bioteknologiske metode, som har fået navnet industriel gensplejsning, er en metode, hvorved man i industrien ændrer mikroorganismers arveanlæg med henblik på at fremstille produkter, det være sig lægemidler eller fødevaringredienser, som man ellers ikke kan fremstille eller kun kan fremstille med væsentlig vanskeligere og dyrere metoder. Der er altså dels tale om fremstilling af nye produkter, der skal opfylde reelle behov i samfundet, dels om at billiggøre produktionen af velkendte produkter, som forbrugerne altså vil kunne få billigere i fremtiden.

Når SF i sin forespørgsel nævner sikkerheden for mennesker og miljø, må det vel forstås således, at der er tale om at sikre mod skader uden for virksomhederne. Jeg tror, det er almindelig anerkendt, at den eksisterende arbejdsmiljølovgivning rummer alle de muligheder, der er nødvendige for at sikre det enkelte menneske på arbejdspladserne, på læreanstalterne og i virksomhederne, hvor man arbejder med industriel gensplejsning.

For så vidt angår sikringen mod skader uden for virksomhederne er vi tilbøjelige til at mene, at den eksisterende miljølovgivning, eventuelt med en række tilpasninger, også stort set er tilstrækkelig, men – der er et stort men – der hersker i befolkningen stor usikkerhed om den risiko, der måtte være forbundet med gensplejsning.

Vi skal her i folketinget tage hensyn til såvel de klare videnskabelige kendsgerninger som de menneskelige reaktioner. Vi skal sikre, at vi har en lovgivning, der muliggør fremskridt, samtidig med at befolkningen skal være tryk ved disse fremskridt. Derfor finder vi fra konservativ side, at det vil være hensigtsmæssigt, at der inden for miljøministeriets område bliver gennemført en gensplejningslovgivning, der giver befolkningen tryghed, samtidig med at en sådan lovgivning kan skabe større klarhed for de virksomheder, som skal have godkendt ny produktion.

Vi er fra konservativ side helt enige i miljøministerens afvisning af det i gensplejningsudvalgets betænkning foreslåede genetnologiske råd. Det vil være ansvarsforflygtigelse og skabe rod og usikkerhed, hvis et sådant råd skal inddrages i administrationen. I vores samfundssystem er ministre ud-

[Ahlmann-Ohlsen]

peget til at påtage sig det administrative ansvar. Rådet skal, som ordet siger, give råd, og vi kan tilslutte os, at der oprettes et sagkyndigt råd, som kan følge med i udviklingen nationalt og internationalt, og som kan informere myndighederne i generelle spørgsmål vedrørende registrering og afprøvning, men vi vil gerne understrege, at rådet skal være rådgivende.

Bioteknologien og den industrielle gensplejsning åbner store muligheder. Lad os her i folketinget gå i spidsen med en hensigtsmæssig lovgivning, der sikrer, at befolkningen kan føle sig tryk ved en eventuel risiko og ved, at den er afdækket, samtidig med at dansk forskning og industri får lov til at fastholde Danmark i det internationale førerfelt inden for den perspektivrige moderne bioteknologi.

Bente Nielsen (V):

Jeg vil gerne starte med at takke SF for lejligheden til at få en samlet diskussion om sikkerhed og miljø ved industriel gensplejsning. Også i venstre finder vi det vigtigt, at vi får en bred og saglig debat om anvendelse af bioteknologi, ikke mindst om anvendelsen af industriel gensplejsning. Der har allerede været megen debat i dagspressen og andre steder om emnet, og mange mennesker er interesserede i at vide noget om gensplejsning og om gensplejsningens konsekvenser.

Bioteknologi er for så vidt ikke noget nyt begreb; det har været kendt i århundreder. F.eks. har man i mange, mange år brugt enzymer ved osteproduktion, man har brugt gæringsprocesser ved ølfremstilling, osv. osv.

Gensplejsning er sådan set bare en ny bioteknologisk metode. Men der er det specielle ved gensplejsning, at den betyder, at fremskridtene går langt hurtigere, end vi hidtil har kendt, og at der er mulighed for større ændringer i de levende organismer, end vi hidtil har vidst af. Det vil sige, at vi med gensplejsning får mulighed for indgreb i naturen på en måde, vi ikke hidtil har kunnet gøre det på, og som åbner vide perspektiver med hensyn til at påvirke fremtidens samfund, og det er både i negativ og i positiv retning.

Der er mange muligheder for anvendelse af industriel gensplejsning. Medicinalindustrien er et af de vigtigste områder, og et

eksempel kender vi allerede, nemlig den gensplejsede insulin. Levnedsmiddelområdet er et andet stort område, og det er da også dér, vi kender den største udbredelse af bioteknologi i dag. Inden for landbruget kan man nævne to områder som planteforædling og husdyrforædling. Dér vil gensplejsning også blive en ny bioteknik, som kan anvendes med et meget positivt resultat.

Hvad så når vi ser på de miljømæssige konsekvenser? Der er faktisk en lang række positive konsekvenser. Gensplejsede organismer vil måske kunne effektivisere allerede eksisterende industrielle processer, og det vil klart være et fremskridt.

Man kan også tænke sig, at man kan omlægge allerede eksisterende produktioner til bioteknologiske produktioner, som i sig selv er renere. Man kan konstruere gensplejsede organismer, der kan bruges til bekæmpelse af forurening, bekæmpelse af skadedyr og bekæmpelse af ukrudt. Det må også siges at være fremskridt i forhold til bekæmpelse med kemiske midler.

Jeg har allerede nævnt mulighederne inden for levnedsmiddelindustrien. Der er sikkert mulighed for at lave fødevarer af høj ernæringsmæssig kvalitet, og på den måde er vi måske kommet et skridt henimod løsningen af sultproblemerne.

Det var de positive sider.

Der er også nogle ulemper, vi må tage i betragtning, og det er først og fremmest: er der risiko for at ændre den økologiske balance ved at bruge gensplejsede organismer?

For det første er der den situation, at en stor virksomhed, f.eks. en medicinalfabrik, udleder gensplejsede organismer med spildevandet. Dér er der risiko for, at gensplejsede organismer kan overleve uden for de laboratorier, de er konstrueret til at virke i. Det må vi være sikre på at de ikke kan.

For det andet er der udsætning af gensplejsede organismer i naturen. Vi har vel alle kendskab til eksempler på, at man har flyttet dyr eller mikroorganismer fra f.eks. Europa til Australien, og så har man fundet ud af, at det faktisk ødelagde den økologiske balance, hvor de kom hen. Kan noget lignende ske, hvis vi laver gensplejsede organismer? Også dette forhold må vi have kendskab til, før vi går i gang med større produktioner.

[Bente Nielsen]

Alt i alt er der altså tale om ret komplicerede forhold. Der er muligheder for store fremskridt, men der er også en risiko, som vi må vurdere og tage stilling til. Derfor er det rimeligt med en vis offentlig regulering på dette område. Jeg vil særlig nævne to punkter, hvor jeg synes det vil være fornuftigt med en offentlig regulering.

Det er for det første inden for forskning. Den offentlige forskning må prioriteres sådan, at man inden for det offentlige har eksperter på dette område, som kan hamle op med de eksperter, der er i den private industri. For det andet må vi have obligatorisk anmeldelse af gensplejsningsforsøg til registreringsudvalget. Det kan vi kun gøre obligatorisk, hvis vi har uvildige eksperter, som kan vurdere det, og som samtidig kan skabe den fortrolighed omkring de forsøg, de får anmeldt, som industrien med rette forventer.

Det andet område, hvor der bør være lovgivning, er inden for produktionen. Det kan foregå ved godkendelse af enkeltproduktionerne og af anvendelsen af de enkelte gensplejede organismer. Man kunne ganske enkelt lave en godkendelsesordning, der svarer til den, man har i miljøbeskyttelsesloven, når det drejer sig om særlig forurenende virksomheder, og så bare få - »bare« lyder måske så flot, men så få en risikovurdering ved anvendelsen af de gensplejede organismer ind i en sådan godkendelsesprocedure.

Ved at lave en sådan lovgivning tror jeg at man skaber tryghed i befolkningen. Der er ingen tvivl om, at der mange steder i befolkningen i dag er en vis usikkerhed over for dette nye, ukendte område. Man kan også skabe sikkerhed hos industrien for, at når den endelig har fået lov til at gå i gang med en produktion, så kan den også regne med, at den er godkendt af myndighederne, og at den kan fortsætte med den i en årrække.

Derudover finder jeg det vigtigt, at vi får en masse oplysning og en masse debat om dette emne. Jo mere oplysning og debat, jo mere kan man få tryghed og vished for, hvad dette egentlig drejer sig om.

Til sidst vil jeg nævne hele det etiske aspekt. Jeg skal ikke gå meget ind på det, for vi har jo her i folketinget haft en etisk debat i forbindelse med indenrigsministerens lovforslag på dette område. Jeg kan dog ikke lade være med at sige, at vi, enten ved denne lovgivning eller ved indenrigsministerens lov-

givning, skal tage stilling til: er der visse forsøg, er der visse ting, vi vil forbyde? Er der en grænse for, hvad vi kan acceptere ved disse bioteknikker? Jeg mener, det er noget, vi skal gå videre med, dels i det lovgivningsarbejde, der kommer, dels i den lovgivning, indenrigsministeren allerede har lagt op til.

Ingerlise Koefoed (SF):

Borgermøderne i anledning af Nordisk Gentofteplaner om at fremstille humant væksthormon ved gensplejsning og Novos produktion af insulin ved gensplejsning har vist, at der i befolkningen råder stor usikkerhed om, hvad det er, der er ved at ske, og hvad konsekvenserne af gensplejsning og andre bioteknologiske landvindinger kan blive for mennesker og miljø og i bredere forstand for hele naturen og natursynet.

På sædvanlig vis har nogle forskere afvist enhver form for ængstelse som hysteri eller med sætningen: det er en følelsesladet reaktion - som om det at føle noget var mindre værdigt end det at acceptere blindt, hvad videnskaben kan lave af fremskridt.

For os er det vigtig at understrege, at der er grund til at tage ængstelsen alvorligt, at der er grund til at stille spørgsmålene om, hvad konsekvenserne kan blive af den direkte manipulation med arveanlæg, som finder sted. Det, vi engang troede ingen kunne ændre på, kan blive ændret nu. Har vi så ikke lov til at blive bange? Eller i hvert fald eftertænksomme?

Vi har i løbet af de sidste mange år langsomt ændret vort syn på naturen og vort syn på forholdet mellem natur og mennesker. Allerede da vi begyndte at forædle husdyrene for at få mere mad ud af dem, begyndte vi vel at betragte nogle dyr mere som næringsmiddel og som vare end som dyr. Og den voksende rationalisering med burhøns og tremmekalve har ganske givet uddybet dette syn. Mennesket er mere og mere blevet til herre over dyrene og bruger dem efter for-godtbefindende. Og vi påtager os denne rolle mere og mere, efter som udviklingen skrider frem. Kloning, sammenblanding af arter osv. kan blive dagens orden. Produktionen kan stige. Men hvad sker der med det økologiske? Ændrer vi mon ikke vores bevidsthed om, at liv og mangfoldighed hører sammen,

[Ingerlise Koefoed]

og at andre levende væsener end mennesket har krav på at få respekteret deres egenart?

Hvad der kan ske på længere sigt med den nye udvikling, kan vi slet ikke vide. Men vi kender andre tegn på, at der er grænser for, hvor megen manipulation naturen kan klare. Man har, fordi der var brug for brænde, fældet regnskoven mange steder. Man har, fordi der var brug for mad, fældet regnskoven for at dyrke korn. Resultatet er ørken og ikke frugtbare marker. Forsvinder regnskoven, bliver det næste resultat iltmangel. Den slags ændringer af naturen er i vor fjernsynstid ikke ukendte fænomener for de fleste af os, og det er de store miljøkatastrofer og forureningskatastrofer heller ikke.

Det er den slags ting, der er med til at gøre mange mennesker bange for det næste fremskridt: hvordan skal man få sikkerheden med? Hvordan bevidstheden? Vi har trods alt med de fremskridt, der hidtil er sket, haft tid til at tænke. Vi har haft tid til at vænne os til ting – hvis vi da vil vænne os til dem – vi har haft tid til at diskutere. Men det, der kan komme til at ske med de nye teknologier, bliver sværere at følge med i. Det går rasende hurtigt, så hurtigt, at selv forskerne, der arbejder med de ting, ikke får trukket vejret, og konkurrencen på området er så stor, at den sætter hastigheden endnu en tak i vejret. Hvor bliver de mennesker, der ikke arbejder direkte med tingene, så af i farten? Hvordan følger de med? Hvordan sikrer vi, at de får mulighed for at få indsigt, for at være med til at bestemme, for at finde ud af, hvor langt eller kort deres etiske fornemmelser kan klare at man driver omformningen?

I den lovgivning, der nu skal laves om disse ting, må der efter min mening tages hensyn til befolkningens krav om indsigt, viden, indflydelse. Det må gøres dels ved, at der, som det tidligere er blevet sagt i dag, etableres en uafhængig forskning på området, dels ved, at der oprettes et uafhængigt gen-etisk nævn – for mig meget gerne i sammenhæng og i samklang med det nævn, der bliver nedsat af indenrigsministeren. Det skal følge udviklingen nøje, det skal orientere lovgivere og ministre, og det skal også have mulighed for at råbe op, hvis tingene nærmer sig punkter, hvor der er brug for overvejelser og måske for grænsedragninger. Og der må så derudover af de penge, der sættes af til udviklingen af bioteknologi, reserveres penge

til en meget grundig oplysningskampagne, der ikke skal have til formål at dysse folk ned og give dem falsk beroligelse, men som skal oplyse, som skal lægge ud til debat, som skal stille spørgsmål, som skal stille åbenhed om indhold, muligheder og konsekvenser for samfundet, menneskesyn og natursyn til rådighed for overvejelserne.

Vi kan selvfølgelig være glade for, at Danmark har mulighed for at blive konkurrencedygtig også på det bioteknologiske område, men vi skal ikke være så glade, at vi ikke giver os selv lov og tid til at overveje og til at skabe sikkerhed og viden. Vi sang i skolen et vers af en salme, et meget flot vers, og det lød sådan:

»Gik alle konger frem på rad
i deres magt og vælde,
de mægted ej det mindste blad
at sætte på en nælde.«

Den salme er ved ikke at passe mere. Er der så ikke grund til at give mulighed for, at alle kan følge med i og være medbestemmede om udviklingen, før man blindt iler videre?

Lone Dybkjær (RV):

Jeg vil godt takke for såvel initiativet til debatten som for miljøministerens svar. Det er efter min opfattelse et rimeligt afbalanceret svar, men det var også en meget afbalanceret forespørgsel, og det synes jeg lover godt for den videre debat.

Jeg vil dog godt nævne et par ting, som jeg kunne have ønsket mig at miljøministeren var gået dybere ind i, og som måske meget godt illustrerer det problem, vi står over for, nemlig at emnet er, hvad man med et indviklet ord kalder tværsektorielt. Det er selvfølgelig tværfagligt i sin natur, men det er også tværsektorielt, når det drejer sig om ministeriernes opbygning, og det gør jo, at det måske alligevel går hen og bliver en lidt begrænset debat, vi får her.

Jeg kunne som et enkelt eksempel nævne, at jeg selvfølgelig godt ville have haft noget mere generelt at vide om alle de problemer, der rejser sig, som også nogle af ordførerne har været inde på, men det kan vi nok nå frem til i det videre arbejde med denne sag.

Men fremfor alt kunne jeg måske godt have tænkt mig at høre noget mere om Eureka-programmet og de danske planer i den

[Lone Dybkjær]

sammenhæng, om den konference, som jeg har forstået på Weekendavisen fra den 8.-14. november 1985 at vi skulle have her i landet på et eller andet tidspunkt. Og også om det handlingsprogram, der er ved at blive udarbejdet til regeringen på dette felt, og som jeg forstår skulle være færdigt senest 1. februar 1986; jeg ved ikke, om det er blevet færdigt, men ellers er det vel ved at være det.

Der tales dér om, at vi skal investere 1,5 mia kr. i hele bioteknologiprogrammet, ligesom vi gjorde i det informationsteknologiske handlingsprogram, og jeg synes godt, at vi måske allerede nu kunne have berørt nogle af de ting, der skal indgå i et sådant program.

Under alle omstændigheder – da det sikkert ikke er miljøministerens område – vil jeg gerne bede miljøministeren bære videre til sin kollega, hvis det er industriministeren, at vi denne gang får programmet frem i form af et beslutningsforslag, sådan at vi kan få en mere dybtgående debat, end vi fik om informationsteknologiprogrammet. Det, der var karakteristisk for det program, var jo, at vi havde en enkelt lille redegørelsesdebat her i Folketinget og så i forbindelse med et helt andet lovforslag i ad hoc-udvalget for teknologi tog en større runde om, hvordan det gik med det program, hvem der bestemte hvad, hvem der sad i hvilke komiteer osv. Men det var egentlig en utilfredsstillende form, så hvis miljøministeren vil bære videre til sin kollega eller til regeringen i al almindelighed, at det ville være godt at få dette frem som et beslutningsforslag, ville jeg være glad. Jeg synes, det er ret vigtigt, at vi får drøftet nøje, hvilke retningslinjer dette arbejde skal gå efter.

Om den foreslåede dagsorden vil jeg sige, at jeg også synes, at den er o.k., for så vidt som jeg jo altså selv er gået med på den. Jeg vil dog godt sige nærmest for historiens skyld, at jeg godt kunne have levet med, at man måske ikke på nuværende tidspunkt havde grebet fuldstændig detaljeret til lovgivning, men i stedet for havde nøjedes med at føre en meget nøje kontrol med udviklingen, en individuel stillingtagen til ansøgninger og selvfølgelig en obligatorisk registrering af forsøg m.v. inden for dette felt, inden vi satte en detaljeret lovgivning i gang. Med andre ord synes jeg, at man måske burde have overvejet i stedet – det har der altså

ikke været en generel stemning for her i Folketinget, og derfor har jeg også frafaldet mine tanker på dette felt – at fremlægge et principbeslutningsforslag på dette felt, hvori man havde angivet nogle hovedretningslinjer for, hvor man ville sætte ind, og nogle af de ting, der indgår i dagsordenen, kunne da også være indgået i det.

Når jeg siger dette, er det af to grunde. For det første fordi vi står ved begyndelsen af en udvikling, og dér synes jeg måske det kan være meget nyttigt, at vi holder os til de overordnede retningslinjer og ikke forfalder til lovgivningsdetaljer, og for det andet fordi det jo altså er tværgående problemer.

Jeg tror altså ikke, at man, hvis man havde taget stilling fra sag til sag, så havde mistet overblikket, sådan som ministeren siger. Tværtimod synes jeg, at man, hvis man havde gjort det efter min model, måske i højere grad kunne have koncentreret sig om det overordnede i stedet for at falde ned i nogle lovgivningsdetaljer med det samme. Det tværgående skal jeg vende tilbage til om et øjeblik. Jeg kan godt se problemerne med de to virksomheder. Jeg kan også godt se det ikke særlig sympatiske i, at man skal ansøge efter lov om forurenende virksomhed og den slags ting, men jeg synes godt, man kunne have overvejet et principbeslutningsforslag i stedet for, også fordi vi i den forespørgselsdebat, vi har her i dag, faktisk slet ikke får inddraget nogen af erfaringerne fra udlandet, som jo også er der løbende, og hvor man på nogle felter er længere end os. Men o.k., det bliver altså en detaljeret lovgivning, og det skal der selvfølgelig også til under en eller anden form.

Men så vil jeg godt spørge, om man ikke, når vi nu skal have en sådan mere detaljeret lovgivning – og som jeg altså også accepterede at der er et flertal for, og dermed så også synes at jeg vil støtte, fordi jeg synes, det er vigtigt, at der gøres noget – i hvert fald kunne vurdere ekspertisen på en lidt anden måde, end vi sædvanligvis vurderer ekspertise, sådan at man ikke bare siger, at nu skal der altså ansættes sådan og sådan for at administrere den lov osv., men at vi får en lidt bredere debat om, hvad det egentlig er, vi har brug for at få opbygget. Det kunne også være sådan, at man i sine ansættelsesbetingelser markerede, at det er et udviklingsområde, altså et dynamisk område, og at det kræver

[Lone Dybkjær]

noget videreuddannelse, det kræver noget videreudvikling, det kræver nogle placeringer, måske nogle måneders ophold i udlandet, og det kræver nøje kendskab til, hvad der foregår f.eks. på N.I.H. i USA, og det kunne være sådan, at man måske også sagde, at formentlig skal det placeres i miljøministeriet, men at man skal være en lille smule åben over for, at der altså bliver en bred sammensætning og måske ikke helt den traditionelle facon at arbejde på, som vi sædvanligvis har i de enkelte ministerier. Det mener jeg man måske nemmere kunne have opnået, hvis vi havde kørt med et principbeslutningsforslag. Men så kan man jo i hvert fald prøve at have de tanker med, når man ansætter mennesker til det.

Så vil jeg sige på linje med, hvad andre ordførere har været inde på, at det er vigtigt, at vi holder debatten på, hvad jeg vil kalde to niveauer. Jeg har valgt at dele det i, hvad jeg ville kalde human-etiske niveauer og så miljø-etiske, eller miljømæssige, kunne man kalde det. De human-etiske går både på spørgsmålet om, hvilke ting vi vil tillade i forbindelse med mennesker, og hvilke ting vi vil tillade i forbindelse med naturen i bredere almindelighed, og jeg synes, det er meget vigtigt, at ministeren skriver, at man skal sætte en debat i gang på disse områder. Jeg tror, at netop når det drejer sig om det første område, det jeg kaldte det human-etiske, er debatten vigtig, for det bliver til syvende og sidst det enkelte menneske, der i meget høj grad må gøre op med sig selv: hvad er det, vi etisk og moralsk kan acceptere, og hvad kan vi ikke? Det er faktisk ikke noget, vi kan overlade til eksperter, det er spørgsmål, hvor vi selv må tage et helt anderledes medansvar, end vi sædvanligvis gør – fostervandsprøver og den slags har jo været klare eksempler på det.

Der er nogle, der har nævnt, at det kan det råd, ministeren foreslår, tage sig af. Jeg vil gerne pege på, at vi jo faktisk har fået nedsat – vi har dog endelig fået udpeget formanden, det kniber lidt med nogle af medlemmerne, fordi vi har svært ved at få organisationerne til at udpege også kvinder – men vi er altså på vej til at nedsætte et teknologinævn under folketinget, og jeg synes, man kunne overveje, om dette teknologinævn kunne påtage sig den opgave at prøve at vurdere, hvad der skal ske på dette område

de og også sætte en offentlig debat i gang. Det ligger klart i dette nævns målsætning, og det her kunne måske være en start for nævnet.

Af de andre områder, de miljø-etiske, de miljømæssige, kan man både nævne arbejdsmiljø og så det, som ministeren også er inde på, nemlig udslip og udsætninger.

Hvad angår arbejdsmiljøet, tror jeg, at hvis det er omhyggeligt kontrolleret – og det er mit indtryk med det kendskab, jeg har til det – så er der i det store og hele tale om forbedringer i forhold til mange andre arbejdspladser. Det er egentlig arbejdsmiljømæssigt til at håndtere, og jeg synes også, at man gør sig gode anstrengelser.

Når det drejer sig om udslip, synes jeg i og for sig ikke, vi har så store problemer på nuværende tidspunkt. Vi har lavet to godkendelser, Nordisk Gentofte og Novo, og sådan som jeg vurderer det, er det fornuftige foranstaltninger, de har iværksat for at forhindre, at der kommer noget udslip. Jeg mener heller ikke, at et minimum af udslip vil være risikofyldt på dette stade af udviklingen.

Derimod synes jeg, hr. minister, at debatten måske skal dreje sig om udsætningen, altså det, jeg vil kalde jordbærbedsproblemet, nemlig dér, hvor vi forsøger med at udsætte gensplejsede mekanismer, som måske kan forhindre jordbærerne i at fryse eller kartoflerne i noget andet. Jeg mener, at de egentlige gensplejningsmæssige problemer ligger her.

Jeg vil ikke underkende, at der også kan være problemer, når det drejer sig om udslip, men de problemer mener jeg trods alt er til at håndtere. Derimod synes jeg, vi skal være meget opmærksom på udsætningen, og hvis jeg skal sige, hvad det virkelig er, vi skal bruge tid til her i forbindelse med denne lovgivning, ja, så er det at tage hul på den debat, prøve på at skabe os nogle forudsætninger for debatten om, hvorvidt vi overhovedet vil kunne acceptere, at vi udsætter gensplejtede organismer. Her er der nok mulighed for virkelig at gribe ind på en måde, som vi har svært ved at gennemskue, og det er om dette, jeg synes vi skal koncentrere debatten og diskussionen. Det er dér, jeg synes vi skal bruge vores kræfter i den kommende tid.

(Kort bemærkning).

Rahbæk Møller (SF):

Jeg blev en lille smule desorienteret under fru Lone Dybkjærs indlæg. Jeg forstår, at fru Lone Dybkjær vurderer behovet for at få styr på udviklingen anderledes end vi andre, og det er hun naturligvis i sin gode ret til, men det, jeg har lidt svært ved at forstå, er, hvorfor hun så er medforslagsstiller til den dagsorden, vi andre er blevet enige om. Hvis hun er uenig i den, ville det jo være logisk ganske enkelt at gå imod den og eventuelt stille sit eget dagsordensforslag.

Jeg forstår ikke logikken i fru Lone Dybkjærs handlemåde i dag.

(Kort bemærkning).

Jytte Hilden (S):

Jeg vil da også godt spørge fru Lone Dybkjær, om hun virkelig finder, at det er detaljer, at vi får lavet en konkret lovgivning og tvungen registrering og mange af de andre ting i forbindelse med en teknologi, som er ny, og som vi netop alle sammen, også fru Lone Dybkjær, er usikre over for. De af os, der har talt for, at vi får lovgivning og ikke alene nogle overordnede principper, har jo gjort det, præcis fordi vi er ude i alle disse debatter, som gør folk usikre.

Jeg tror, den eneste mulighed for at lande på benene faktisk er at få en lovgivning, som kan holde, sådan at alle parter, både industri, folkelige bevægelser, lovgivere og administration, ved, hvad de skal gøre.

Den anden kommentar til fru Lone Dybkjærs indlæg gælder spørgsmålet om, hvad vi egentlig skulle diskutere. Jeg sagde meget klart i mit indlæg, at jeg synes, det, vi skulle diskutere, var formålet med disse bioteknologier, nemlig de sunde madvarer, den billige medicin, det økologiske landbrug og spørgsmålet om ikke-forurenende produktioner. Her kan jeg da godt sige, fordi det jo har stået en del steder allerede, at socialdemokratiet også arbejder med et forslag, ligesom jeg ved at regeringen gør det. Det er et beslutningsforslag om et bioteknologisk udviklingsprogram, fordi vi netop mener, vi bør udnytte den force, som et land som Danmark har med århundreders landbrugsproduktion. Derfor skyldes det måske, at fru Lone Dybkjær ikke har hørt rigtig efter.

(Kort bemærkning).

Lone Dybkjær (RV):

Om det sidste sagde jeg, at jeg synes, vi skulle omsætte det handlingsprogram til 1,5 mia kr. ifølge dagspressen, som vil komme fra regeringen, i et beslutningsforslag og ikke bare i en redegørelsesdebat, sådan at vi kunne få en mere grundig diskussion af det. Når jeg sagde det, så var det, fordi vi ikke fik en sådan grundig diskussion om informations-teknologien. Den blev aldrig drøftet i detaljer efterfølgende, og det synes jeg var forkert. Jeg havde ikke den tanke, dengang det kom frem, for så kunne jeg have foreslået det. Men det var det, vi opnåede med NPO-handlingsplanen, og som jeg synes var en fordel, at det kom i form af et beslutningsforslag, fordi vi fik gennemdrøftet tingene bedre.

Så siger jeg, at jeg går ind for den dagsorden. Jeg synes, den er i orden. Jeg har sagt, at det er nødvendigt, at vi vedtager nogle ting. Jeg har sagt, det er nødvendigt med obligatorisk registrering o.lign. Jeg kunne måske have ønsket mig, at vi havde fået et beslutningsforslag, sådan at vi ikke havde fikseret på, at nu skal miljøministeren gøre det, og nu skal arbejdsministeren gøre det, og nu skal landbrugsministeren gøre det, men havde kunnet drøfte det mere i bredden. Men det er der jo ingen grund til at lave nogen panik over.

Jeg står bag det dagsordensforslag. Jeg siger, jeg synes det er udmærket. Jeg kunne ikke drømme om at stemme imod. Jeg er også medforslagsstiller. Jeg sagde bare, at tingene godt kunne være gjort på en anden måde, og nu synes jeg så, at man bør tage hensyn til den bredde i ansættelsesbetingelserne, så vi ikke får nogle små grupper placeret hist og her, der sidder med hver deres ekspertise og ikke får et samspil. Det tror jeg kunne have været lettet ved, at man i første omgang havde holdt sig til nogle principper, og så kunne man have fulgt udviklingen og set på, hvad man så ville gøre. Men jeg synes nu ikke, der er nogen grund til at fare i hovedet på mig af den grund.

(Kort bemærkning).

Jytte Hilden (S):

Jeg skal lige på baggrund af de sidste bemærkninger, fru Lone Dybkjær kom med, gentage, hvad jeg sagde i begyndelsen af de-

[Jytte Hilden]

batten: Det, at vi i dagsordenen er med til at tage ministerens redegørelse til efterretning, og de andre ting, der står, betyder ikke, at vi dermed har taget definitiv beslutning med hensyn til, om vi synes det er fornuftigt med den enorme grad af opsplitning, som ministeren lægger op til i sin redegørelse. Det er for at gøre det helt klart, at vi ikke dermed har accepteret detaljer i ministerens indlæg, blot sagt: o. k., det er et første skridt, og det ser fornuftigt nok ud; lad os så se, hvad der rent faktisk sker, når denne lovgivning kommer.

Birgith Mogensen (CD):

Med genteknologien i hånden står vi i dag med den største videnskabelige revolution i mange, mange år. Det er et faktum, at man kan kigge ind bag fortæppet og se de mindste detaljer af vore arveanlæg, og disse nye horisonter har åbnet en verden med helt nye perspektiver.

Hvad skal vi bruge den nye viden og kunnen til, og hvor fører gensplejsningen os på længere sigt hen? Spørgsmålene er mangedelte. Nogle få har vi fået svar på, andre har vi fået formuleret, men endnu flere kender vi ikke.

Derfor mener vi i CD, at man skal sikre den maksimale indsigt i forskningens arbejdsmetoder og resultater. Dørene til laboratorierne skal stå åbne, og forskerne må komme frem og fortælle, hvad de arbejder med. Det skal dog siges, at forskerne ingenlunde stiller sig hindrende i vejen, tværtimod. De er selv på det rene med, at indsigt og viden vil være med til at rive nogle naturlige angstbarrikader ned. For selvfølgelig er vi bange for denne ukendte verden. Vi skal bare ikke falde i den grøft, der hedder kronisk angst, og lade denne angst overskygge alle de positive sider, der så sandelig også ligger i hele genteknologien. Angsten må ikke forhindre, at forskningen udvikler sig, og jeg tror, den største sikkerhed baseres på et tilidsfuldt samarbejde mellem forskning, industri og myndigheder.

Forespørgslen i dag er rejst af SF, og baggrunden er jo, hvad der tidligere er sagt, de to tilladelser, der er givet til henholdsvis Novo og Nordisk Gentofte til at bruge gensplejsning i deres produktion af henholdsvis insulin og væksthormon. Nogle grupper har

protesteret, fordi de er bange for, at disse tilladelser vil danne præcedens for en ukontrolleret udvikling af genteknologien i Danmark. Man mener ikke, at vores samfund på nogen måde er parat til at overskue de teoretiske miljømæssige konsekvenser af disse tilladelser. Nu er de givet efter nøje overvejelse hos de respektive myndigheder, og det vækker naturligvis opsigt, når det er første gang, en sådan gives herhjemme.

Men hvis vi ser på det i lidt større internationalt perspektiv, har man jo arbejdet med gensplejsning i de sidste 10 år i udlandet, først og fremmest i USA. Det er ikke pionerarbejde uden baggrund i erfaringer og resultater, der er tale om. Det giver os herhjemme et betydeligt grundlag at tage stilling på. Ifølge vor førende ekspert på dette område, professor Ebba Lund, Landbohøjskolen, er det kendte organismer, der skal arbejdes med på de to danske virksomheder. Der er, hvis vi skal sige det superkort, ikke tale om eksperimentalarbejde, men om tekniske forbedringer ved hjælp af kendte, afprøvede arbejdsmetoder. Der er ingen risiko forbundet med dette, hvis man ved, hvad man gør; behandlingen af de organismer og gener, der bruges, bygger på erfaring, og de kan ikke vokse uden for virksomheden.

Man har lavet sandsynlighedsberegninger over risikoen, og det værst tænkelige uheld vil optræde 1 gang inden for 3 millioner år, hvis 10.000 forskere hver udfører 1 eksperiment daglig.

Som jeg tidligere har understreget, skal vi ikke vende ryggen til genteknologien, men den maner til omtanke og brug af sund fornuft. Personligt mener jeg, at vi skal tage stilling fra sag til sag. Hver eneste gang man finder en ny proces med en ny organisme og et nyt gen, som man vil indføre, må det undersøges meget omhyggeligt. Jeg tror ikke, at vi kan lovgive bredt for hele genteknologien; dertil går udviklingen alt for hurtigt. Denne teknologi kan føre os vidt, men vi må konstant være opmærksom på, at vi ikke ødelægger noget, så det er uopretteligt.

Jeg forudser, at vi mange gange vil komme ud for at støde mod det etiske loft, ikke blot i forbindelse med genteknologi på menneskelige gener, men også når det gælder planter og dyreliv. Den grønne betænkning har skitseret flere lovmodeller, og inden længe skal vi her i salen tage stilling til, hvordan

[Birgith Mogensen]

vi sikrer os, hinanden, bedst muligt. Derfor ser jeg debatten i dag som et bidrag til den løbende debat og åbenhed, som vi skal have på hele dette svære, komplicerede område.

Anne Grete Holmsgård (VS):

Det, der fremfor noget kendetegner produktion baseret på genteknologi, er jo, at udviklingen for længst er gået i gang og i virkeligheden for længst har overhalet os som politikere. Vi står her og diskuterer, hvad vi skal gøre, vel vidende at de to første produktioner allerede er godkendt. Tingene sker i virkeligheden rivende hurtigt. Da vi havde industripolitisk debat for et par måneder siden, var begrebet bioteknologi lige så stille gledet ind dér, hvor der sidste år stod informationsteknologi, uden at nogen i øvrigt havde diskuteret det, uden at nogen i øvrigt havde bemærket det. Forrige års store vækstområde, informationsteknologien, var blevet afskaffet, og ind var bioteknologien hoppet.

Jeg synes, det går lidt for stærkt, lovlig stærkt vil jeg nok sige, for det er jo ikke bare almindelig ny teknologi, vi har med at gøre her. Det er nogle processer, som bl.a. kan vise sig at være irreversible, og hvor vi så langt-, langt-, langtfra kan sige, at her har vi styr på, hvad der foregår, her har vi foretaget gode, solide, videnskabeligt holdbare risikovurderinger; for det har vi jo ikke. Det fremgår jo i øvrigt også af genteknologi-betænkningen, der kom her i sommer, at det er der ikke. Nej, der er foretaget en lang række forsøg i forsøgsanlæg under lukkede forhold, men der er faktisk ikke foretaget nogen grundige vurderinger af, hvad der sker med organismerne, i det øjeblik de kommer ud i det ydre miljø.

Det er fra den mest bioteknologioptimistiske fløj, eller hvad man nu skal kalde det, blevet hævdet, at der ingen risici er forbundet med det her. De organismer, der anvendes, er organismer, der ikke er egnet til at leve frit i naturen. Det er organismer, der er svækkede. Men det giver jo ikke nogen sikkerhed, for der er faktisk ikke foretaget nogen vurdering af, om disse svækkede organismer alligevel kan overleve, om de alligevel kan formere sig, eller om de eventuelt kan overføre deres påførte arveegenskaber til andre organismer. Og jeg synes faktisk, det er

noget bekymrende, at der allerede er givet to tilladelser, henholdsvis til Novo i Kalundborg og til Nordisk Gentoft, og specielt efter at jeg har kigget tilladelserne – eller godkendelserne, som det jo hedder – igennem, er jeg temmelig bekymret.

Det fremgår af godkendelserne, at alle de undersøgelser, der ligger til grund for dem, er foretaget af Novo selv, alle sammen. Der er ikke lavet kontrolundersøgelser. Jeg kan næsten gætte hvorfor, nemlig fordi den offentlige sektor ikke er i stand til at foretage de undersøgelser.

Det fremgår også af godkendelsen, at der slet ikke er lagt op til offentlige kontrolmålinger, noget, der ellers er almindeligt ved miljøgodkendelser, og et punkt, hvor der ellers i miljøpolitikken er begyndt at være bred enighed om, at det skal der selvfølgelig være.

Der er også tale om godkendelser, der ikke er almindelig offentligt tilgængelige. Jo, den del af godkendelsen, hvor der står en opremsning, men jo ikke de undersøgelser, der ligger bagved. Det er sikkert rigtigt, at der i disse undersøgelser også indgår deciderede produktionshemmeligheder, men det kan umuligt være alle undersøgelserne og undersøgelserne i deres fulde omfang, der består af produktionshemmeligheder. Hvorfor er de ikke offentligt tilgængelige?

Det fremgår desuden af godkendelserne – her vil jeg godt læse op af den del, der hedder Tilsyn og kontrol, punkt 9.4: »Inden produktionen igangsættes, skal Novo udføre forsøg med den gensplejsede mikroorganismes evne til at overleve og formere sig samt den økologiske effekt.«

Altså godkendelsen er givet, men først derefter skal man til at foretage undersøgelserne af, om mikroorganismen kan overleve, når den slipper ud med spildevandet, for det gør den jo; det er der jo givet tilladelse til at den gør. Jeg kan selvfølgelig godt gætte, hvad den undersøgelse siger. Den siger, at mikroorganismen dør, når den kommer ud, måske overlever den en time, men så dør den.

Men hvad nu, hvis den viste det modsatte? Ville myndighederne så overhovedet have placeret sig selv i en situation, hvor de kunne sige til Novo: I kan alligevel ikke påbegynde. Nej, det kan man ikke, for med den anden hånd har man jo allerede givet tilladelsen til, at byggearbejderne kan gå i gang. Ja,

[Anne Grete Holmsgård]

der var måske et mindretal herinde; der ville turde sige nej, men jeg er helt sikker på, at der ikke er et flertal, for vi har prøvet det så mange gange før, og da har man ikke turdet. Det har så været på sager, hvor man kan sige, at følgerne måske ikke er helt så katastrofale, men hvor de dog er vigtige: Overgård, Holte Midtpunkt, IBM osv. Man har låst sig selv fast på, at man ikke kan handle.

Produktionen er ikke gået i gang endnu, det ved jeg godt, men det skyldes jo ikke myndighedernes indsats. Det skyldes jo ikke, at det offentlige var på pletten her. Det skyldes tværtimod, at der faktisk eksisterede en håndfuld mennesker, som var meget engagerede i det her problem, og som var bekymrede ikke blot for, hvad den pågældende produktion kunne føre til af økologiske problemer, men også for det præcedens, det vil have for kommende godkendelser, og de ankede. Men hvis en række privatpersoner altså ikke havde anket, så var produktionen simpelt hen gået i gang. Og så kan det da godt være, at eftertiden vil vise, at det ikke skabte problemer, men det ved vi faktisk ikke. Vi har jo ikke engang de undersøgelser, som kan give os en vis sikkerhed for, at det ikke giver nogen problemer.

Specielt i denne slags sager, hvor vi er ude i nogle kvalitativt nye områder, nogle kvalitativt nye problemer, synes jeg, det er endnu mere nødvendigt, at vi har en ordentlig offentlig indsigt. Det er i forvejen nødvendigt på alle mulige andre felter af miljøområdet, men det er da endnu mere nødvendigt, at vi har den her, og her har vi den så alligevel ikke. Jeg synes i høj grad, der er problemer med det. Jeg tror på, at nogle af problemerne kan løses, men det er vel lige så klart, at en lang række af problemerne har vi overhovedet ikke overskuet, og dem *kan* vi ikke overskue.

Jeg er da glad for, at det er miljøministeren, der skal svare på denne forespørgsel, for det tror jeg trods alt der kommer et bedre resultat ud af, end hvis det havde været så mange andre ministre, men jeg kan godt blive lidt bekymret, for jeg har siddet og hørt efter, hvad miljøministeren sagde heroppe, og i meget af det, han sagde, kom han faktisk med en meget teknologioptimistisk vurdering.

Bla.a. sagde miljøministeren: verdens sultproblemer kan mindskes, hvis man ved hjælp

af gensplejsning kan fremstille billige madvarer med høj ernæringsmæssig kvalitet. Det kunne de måske nok, men det kunne de faktisk også godt i dag. Det er jo ikke, fordi vi producerer for få fødevarer. Det er jo, fordi der er nogle magtforhold, som gør det umuligt at løse disse problemer, medmindre man ændrer de magtforhold. Jeg har meget svært ved at se logikken i eller tro på, at det, at vi begynder at satse på gensplejsning i produktionen, skulle ændre disse magtforhold til fordel for den svagere part – hvad enten vi med den svagere part betegner de folk, der bor i u-landene, eller det er vores økologiske system, som efterhånden mere og mere bliver gjort til et vedhæng til mennesker, til noget, man kan bruge.

Vi kender det allerede fra miljødebatten. Luften, det er noget, man kan smide tungmetaller ud i og håbe på, at de fortyndes. Det gør de også. Vandet betragter vi til dels på samme måde. Ikke desto mindre er der så småt kommet en debat på dette område, og vi er begyndt at blive mere kritiske over for den holdning. Men lige pludselig kan vi se det hele væltet, hvis vi bare uden videre siger ja til at anvende disse gensplejningsteknologier i produktionen. Jeg kan da også godt se nogle problemer, der kunne løses, men jeg kan ikke se det for så vidt angår de to virksomheder, der allerede er givet godkendelse til. Her kan jeg kun se ét argument: at fastholde verdensmarkedsandelene, for det er jo ikke et nyt produkt, man producerer, hverken på Novo eller på Nordisk Gentofte. Det er stadig væk de samme ting, men der er penge at tjene på det for de to virksomheder, og der er så store økonomiske interesser forbundet med det, at jeg er meget bange for, at det offentlige og offentligheden og det økologiske system bliver bet, hvis det ikke bliver en utrolig håndfast lovgivning, der kommer ud af det her.

Vi vil gerne støtte den dagsorden, som er foreslået. Vi er ikke medforslagsstillere til den, og den vigtigste årsag til, at vi ikke er det, er, at vi ikke helt så ukritisk vil tage miljøministerens redegørelse til efterretning. Men vi ønsker også lovgivning på dette område, og jeg vil gerne gøre det klart med det samme, at med lovgivning mener vi noget, der er betydelig mere vidtgående end det, der ligger i gensplejningsbetænkningen. Den lovgivning, der foreslås dér, er simpelt hen

[Anne Grete Holmsgård]

for løs, og det er i for vid udstrækning en rammelovgivning, som giver både bemyndigelsen og ansvaret videre til den pågældende minister. Det mener jeg simpelt hen ikke er rimeligt i en sag, der er så alvorlig som denne. Vi er heller ikke enige i, at der skal lovgives separat på landbrugsministeriets område. I virkeligheden mener vi, at de felter, der er ridset op i betænkningen under landbrugsministeriets område, hører hjemme under miljøministeriet og ikke under landbrugsministeriet.

Jeg er ked af, at den tredeling, der er i betænkningen, er fulgt med i ministerens redegørelse, og jeg håber, at den kommer ud, enten når lovforslagene kommer på bordet, eller ved den efterfølgende behandling her i folketinget, for ellers tror jeg, vi får en for dårlig og utilstrækkelig lovgivning.

De andre punkter i dagsordenen kan vi også sige ja til, men jeg vil godt sige, at moratorieordningen får ingen effekt, for jeg tror ikke på, at man kan gennemarbejde et lovforslag herinde fra den 2. april til den 1. juni og få et godt og holdbart resultat ud af det.

Inger Stilling Pedersen (KrF):

Kristeligt folkeparti vil gerne takke SF for anledningen til, at vi kan få debatteret de problemer, som vi jo alle sammen erkender – det kan vi også se efter debatten i dag – ligger inden for bioteknologien og den industrielle anvendelse af gensplejsning. Vi vil også gerne sige tak til ministeren for redegørelsen og alle de tanker, der ligger i den.

Der er i hvert fald noget, som er helt klart, og det er, at der er problemer i dette her, og det gælder både på lang og kort sigt. Men man kan vel næppe forestille sig vores moderne velfærdssamfund, uden at man også i fremtiden må forudse brugen af avanceret teknologi. Man kan heller ikke forestille sig, at man kunne løse verdens problemer, sultproblemer, miljøproblemer, uden at dette kommer med i det. Jeg er helt enig med VS' ordfører i, at der allerede i dag ligger muligheder for, at vi kan gøre meget mere, hvis vi bare vil. Men den teknologi, vi har til rådighed her, kan måske medvirke til, at problemerne ude omkring kan klares hurtigere. Jeg er dog enig i, at der foreligger en meget skæv fordeling af de goder, der står til rådighed i

dag, og kristeligt folkeparti mener også, at vi kunne gøre det meget, meget bedre.

Jeg er også enig med hr. Rahbæk Møller i, at det ikke bare er et spørgsmål om at anvende ny teknologi og lave nye produkter, men at også ernæringen spiller en meget, meget stor rolle. Man kunne jo tænke sig, at man kunne lave alverdens produkter, kartoflerne skulle forbedres, og grønsagerne skulle forbedres, og så viste det sig, at vitaminindholdet og andre værdifulde egenskaber var gået tabt. Men jeg tror, at miljøministeren er helt enig i, at disse ting selvfølgelig må spille med ind. Det nytter jo ikke, hvis det betyder, at vi så bare får andre problemer at slås med, uden at vi var klar over det.

Medicinalindustriens benyttelse af gensplejsningen tror vi også vil være en væsentlig hjælp i sygdomsbekæmpelsen, og her må u-landene da også spille en rolle. Vi ved, at man står med meget, meget store problemer, og det ville være en stor hjælp for folkesundheden, hvis man kunne gøre noget effektivt ved sygdomsbekæmpelsen. Og dér kunne man måske tænke sig, at de biologiske metoder, man har brugt hidtil, ikke var fuldt tilstrækkelige, og at man måske kunne finde noget, som virkelig ville være til gavn for menneskeheden.

Der kan selvfølgelig nævnes mange positive sider, men kristeligt folkeparti ønsker også at understrege, at der også er meget stor risiko ved det, vi beskæftiger os med her, og derfor må vi til stadighed være meget, meget kritiske. Teknologien må ikke kunne ødelægge liv, og den må ikke ved ubehersket brug af ressourcer ødelægge forudsætningen for fremtidigt liv. Der må være grænser. For nogen tid siden var der f.eks. en TV-debat om grisene. Her rejstes spørgsmålet, om de på længere sigt stadig væk kunne kaldes grise, fordi man ville ændre så meget ved dem, at de ikke længere var det, de egentlig skulle være. Jeg synes, det gav stof til eftertanke. Når man sidder og ser sådan nogle udsendelser, tænker man: ja men hvad kan det ikke ende med, hvis vi mennesker vil gøre os så kloge på alting?

Jeg tror også, der er grænser. Jeg synes, det var et vældig fint vers, fru Ingerlise Koefoed citerede. Vi har godt af at minde hinanden om, at vi nok tror, at vi er kloge, klogere end Skaberen selv, men at vi måske ikke har det store overblik, og at vi ved de ting, vi

[Inger Stilling Pedersen]

gør, kan komme til at ødelægge andre ting. Når jeg i biologitimen i skolen skulle undervise i biologi, var det sådan set meget nemt at finde eksempler på, hvordan vi mennesker skaber noget, men samtidig kommer der nogle problemer, som vi hidtil ikke har kendt, fordi den ting, vi nu udrydder, har holdt de andre i ave. Og sådan er det: med mange af de ting, vi laver, kan vi komme til at skabe meget, meget store problemer for os selv, fordi den balance i naturen, som skulle være der, og som var forudsætningen, den ødelægger vi.

Derfor er det så uhyre vigtigt, at vi ikke bare ukritisk ser på det, men at vi hele tiden har for øje: hvad er det, vi gør? Og hvad er formålet med det, vi gør? Hvor langt kan vi tillade os at gå, uden at vi ødelægger det oprindelige?

Men selvfølgelig er der også ting, der er givet os mennesker, for at vi kan bruge dem. Den teknik, vi får, kan bruges, men vi ved også, at ny teknologi kan bruges både til godt og ondt. Det ved vi alle; der er nok ingen, der er i tvivl om det. Derfor er det vigtigt, at vi tager positivt mod det, som gives menneskeheden til at forbedre vilkårene, men at vi er kritiske over for det, det kan ødelægge.

Kristeligt folkeparti er tilfreds med, at miljøministeren har givet tilsagn om en lovgivning, og vi er også glade for, at man vil samarbejde med industrien og de berørte parter. Vi tror, det er meget, meget vigtigt, at vi gør det. Jeg har i samtaler med folk ude på virksomheder aldrig mødt afvisning af disse ting, men tværtimod har man sagt: bare vi kan få nogle klare linjer, så vi ved, hvad vi har at rette os efter, så har vi mulighed for at efterleve det.

Vi håber altså også, at denne debat må medvirke til, at vi får et arbejde i gang til gavn for os alle sammen.

Miljøministeren (Chr. Christensen):

Den debat, der her føres, glæder mig umådelig meget. Jeg vil gerne takke ordførerne for stor forståelse for mulighederne og for problemerne i forbindelse med gensplejsning, for mig forekommer det, at vi står over for en udvikling, der i allerhøjeste grad kræver mod, kræver indsigt, stor ansvarlighed og høj etisk standard. Alle disse områder er trukket

frem her i debatten, og med den enighed, der ligger i hovedsigtet, plus de varianter, der er kommet frem til forbedring, tror jeg, vi kan nå et virkelig godt resultat.

Hver af ordførerne har været inde på specifikke områder, hvoraf jeg skal trække lidt frem.

Hr. Rahbæk Møller var inde på spørgsmålet om den ernæringsmæssige kvalitet, som manglede i mit svar. Fru Inger Stilling Pedersen berørte det samme, og fru Ingerlise Koefoed ligeså. Jeg vil godt minde om, at folketinget jo i maj 1984 vedtog en beslutning om gennemførelse af en ernæringspolitik. På levnedsmiddelområdet administreres der i dag i overensstemmelse med den ernæringspolitik, folketinget vedtog. Det vil naturligvis også være tilfældet, når der er tale om gensplejsning. Når jeg siger naturligvis, hænger det sammen med, at der er ernæringsmæssige aspekter, vi skal overveje. Det er der også ved de traditionelle metoder, som anvendes i planteavlen i dag. Der kan i dag fremavles sorter af helt almindelige produkter som f.eks. tomater, hvor næringsindholdet er drastisk forskelligt fra det, vi er vant til.

Hvis visse uheldige sorter skulle vinde stor udbredelse, kan man ikke se bort fra, at der allerede i dag kan opstå ernæringsproblemer for visse befolkningsgrupper. Det er baggrunden for, at levnedsmiddelstyrelsen for nogle år siden etablerede et overvågningssystem, hvor man følger næringsstofindholdet i de vigtige levnedsmidler. Med indførelse af gensplejsning vil udviklingen af nye sorter sandsynligvis gå endnu hurtigere og være mere gennemgribende, end vi hidtil har kendt det. Det var jo også det, fru Anne Grete Holmsgård var inde på.

Hvis befolkningens ernæring skal sikres, vil det være nødvendigt, at forskerne medtager ernæringsmæssige kriterier i avlsarbejdet. Man gør det allerede i dag for foderplanternes vedkommende, men sjældent, når det gælder levnedsmidler.

Så har man været inde på et problem, som jeg synes det er nødvendigt vi prøver at få en afklaring af, nemlig spørgsmålet om godkendelse af to virksomheder, Novo og Nordisk Gentofte. Begge sager er behandlet efter reglerne i miljøbeskyttelseslovens kapitel 5 om særligt forurenende virksomheder, og begge sager er efter denne lovs regler indanket til miljøstyrelsen, hvor de behandles som anke-

[Miljøministeren]

sager. Der er altså ikke givet endelig tilladelse til nogen af de to sager endnu. Det er myndighedernes opfattelse, at de to sager kan behandles betryggende inden for miljøbeskyttelseslovens nuværende regelsystem. Levnedsmiddelstyrelsen har som led i ministeriets rådgivning til amtet stået for risikovurderingen i Novosagen. En tilsvarende risikovurdering bliver nu foretaget i Nordisk Gentofte-sagen i forbindelse med klagen. Det har været muligt med den nuværende viden at foretage en fyldestgørende risikovurdering i Novosagen. bl.a. fordi der i denne sag er tale om ufarlige organismer og om ufarlig genoverførsel. I Nordisk Gentofte-sagen er levnedsmiddelstyrelsens risikovurdering ikke færdig, og derfor kan jeg ikke udtale mig om den endnu, men i øvrigt kan jeg oplyse, at den risikovurdering, der foregår i levnedsmiddelstyrelsens regie, bygger på internationale principper, som formentlig også kommer til at indgå i den kommende lovgivning.

Fru Jytte Hilden var inde på et meget centralt problem: nej til hemmelighedskræmmeri. Det har været en af mine store målsætninger i denne debat, at alle aspekter blev lagt frem, ikke bare for folketinget, men også for befolkningen, så man havde mulighed for virkelig at kunne tage stilling til det.

Vi mangler viden, vi mangler videnopbygning, vi må forske. Det var både fru Bente Nielsen og fru Jytte Hilden inde på, men også fru Ingerlise Koefoed. Vi må jo erkende, at der i dag er mange huller i vores viden om gensplejsning. Vi må arbejde for at udfylde disse huller.

Jeg nævnte i mit indlæg, at levnedsmiddelstyrelsen er i fuld gang med en videnopbygning, men det alene er ikke nok. Der må i det hele taget satses på videnopbygning på det bioteknologiske område i offentlig regie. Jeg tænker også på forskningsinstitutterne, universiteterne og Danmarks tekniske Højskole, hvor man for øvrigt allerede er godt i gang.

Der skal sættes ind også på andre fronter. Jeg er bekendt med, at et forslag til bioteknologisk udviklingsprogram er under udarbejdelse i undervisningsministeriet. Det synes jeg er et godt initiativ. I den sammenhæng synes jeg det er vigtigt, at vi gør en særlig indsats for at fremme anvendelsen af genetikologi, hvor den kan bidrage til at forbedre vores miljøkvalitet, forbedre levnedsmiddel-

kvaliteten, mindske forbruget af begrænsede ressourcer, men det er samtidig vigtigt, at der iværksættes forsknings- og udviklingsarbejde, der kan give et bedre grundlag for at vurdere de mulige problemer med hensyn til sundhed og med hensyn til miljøet.

Hvordan foregår sådan en risikovurdering? Kan vi være sikre på, at det går til, som det skal? Fru Anne Grete Holmsgård berørte også det problem, og fru Jytte Hilden ligeså. Vi har behov for denne risikovurdering af gensplejsede organismer, det er vi enige om.

I tilfældet med Novos ønske om at producere insulin ved hjælp af gensplejset bagegær, er der foretaget en sådan risikovurdering. Grundlaget for den er internationale retningslinjer for risikovurdering i forbindelse med gensplejsning.

Ved vurderingen er det for det første godtgjort, at den gensplejsede gær ikke har fået nogen uforudsete og uønskede egenskaber. For det andet har man set på, hvor mange bagegærceller der slipper ud fra fabrikken. Fra skorsteene og slam slipper der praktisk taget ikke noget ud, men med spildevandet kan det ikke helt undgås. Derfor har man for det tredje også vurderet, hvordan de gensplejsede organismer vil klare sig ude i miljøet. Forsøgene har vist, at den gensplejsede gær klarer sig dårligere end normal gær. For det fjerde er der også lavet et forsøg, der viser, at de gensplejsede gærceller, der overlever, ikke kan overføre den gensplejsede egenskab til andre organismer. Endelig har man for det femte stillet spørgsmålet, om den insulinproducerende gær kunne skade miljøet eller mennesker. Her har eksperterne set på det værste uheld, man kunne tænke sig. Det er, hvis de gensplejsede gærceller slog sig ned i menneskers mave eller tarm. Beregningerne viser, at selv om dette skulle ske, så ville gærcellernes insulinproduktion være uendelig lille i sammenligning med den mængde insulin, vi i forvejen selv danner i vores krop.

Konklusionen af risikovurderingen er altså, at selv om den gensplejsede bagegær slipper ud i naturen, formerer den sig ikke, og selv om den skulle formere sig, så kan den ikke forvolde skade hverken på mennesker, dyr eller miljø.

I denne sag har miljøministeriet gennemført risikovurderingen som led i en rådgiv-

[Miljøministeren]

ning af Vestsjællands amt. Det er amtet, der har ansvaret for kontrollen med produktionen. På baggrund af ministeriets risikovurdering har amtet givet Novo tilladelse til at starte produktionen, når en række yderligere undersøgelser og en række vilkår er opfyldt.

Hr. Ahlmann-Ohlsen var inde på usikkerheden med hensyn til gensplejsning, og den usikkerhed er nok, som også andre ordførere har været inde på, en usikkerhed, man deler med befolkningen. Hvad er gensplejsning? Hvad er det specielle ved den? Det specielle ved den er vel først og fremmest, at denne teknik gør det muligt at flytte arvelige egenskaber fra én organisme til en anden, ja, endogså fra én art til en anden. Det skal måske nok forklares lidt nærmere:

Fra naturens hånd er enhver levende organisme udstyret med arveanlæg, som passer til netop denne organismetype. F.eks. har en mus de arveanlæg, der gør den til en mus, og en rotte de arveanlæg, der gør den til en rotte. Mus og rotter har en hel del fælles bygningstræk, men de er ikke ens, ikke så ens, at de kan parre sig og få frugtbart afkom. De tilhører nemlig ikke samme art, og arveanlæg fra forskellige arter kan normalt ikke blandes eller udvikles. Men så kommer gensplejsningen ind, og her kan man gå længere end naturens metoder, og vi ved jo i dag, at man godt af en kombination af rotte og mus kan få en kæmpemus. Er det så længere en mus?

Hvad om man satte en elefant sammen med et andet dyr? Vi har nogle perspektiver her, vi er nødt til alvorligt at overveje.

Der er et andet forhold, som gør gensplejsning til noget særligt. Det er, at man med gensplejsningsteknikker kan gøre udviklingsarbejde mere specifikt, og med et langt mere præcis sigte end det, vi hidtil har kendt. F.eks. må man med traditionel planteforædling vente i flere år for at kunne afgøre, om den nye plantevariant er bedre end de varianter, man kender i forvejen. Men her kommer så gensplejsningen igen ind. Dette tidsinterval vil ændre sig drastisk; det vil sige, at vi kan få en afklaring på betydelig kortere tid. Der er selvfølgelig også nogle miljømæssige konsekvenser her, som vi må ind på under den videre debat.

Hr. Ahlmann-Ohlsen var ligesom andre ordførere inde på spørgsmålet om, hvad det er for et råd, vi skal have. Det er et rådgi-

vende råd, som skal benyttes af myndigheder, specielt de ministerier, som bliver berørt.

Fru Bente Nielsen var inde på spørgsmålet om udsætning, og fru Lone Dybkjær understregede, at det netop var et problem, vi måtte koncentrere os om.

Det, at menneskene forfiner og specialiserer egenskaber hos dyr og planter og derefter sætter dem ud i omgivelserne, er sådan set ikke noget nyt. Det meste af vores landbrugsproduktion bygger jo på, at man gennem tiderne har brugt dyr og afgrøder med specielt nyttige egenskaber. De allerfleste arter af planter har man kunnet styre, så de ikke bredte sig til områder, vi ikke ønskede de skulle ind på. Men i nogle tilfælde har dyr eller planter bredt sig ukontrollabelt og har voldt både økonomiske og økologiske problemer. Vi kender f.eks. herhjemme problemet med kaniner og med bjørneklo.

Gensplejsede organismer konstrueres til bestemte formål. Det kan være organismer til nedbrydning af materiale i et rensningsanlæg, som vi har været inde på, eller i komposteringsanlæg, det kan være som kvælstofbindende organismer til planteafgrøder eller også som dræbere af skadedyr. Men det kan også være direkte som nye plantearter med nye egenskaber, der eventuelt kan blive modstandsdygtige mod sprøjtemidler, eller nye dyreracer eller helt nye arts krydsninger.

Men netop fordi disse gensplejsede organismer bevidst er konstrueret til at skulle klare sig ude i naturen, bliver det af fundamental betydning, at vi ved så meget som overhovedet muligt om, hvad der sker ved denne udsættelse. Vi ønsker jo ikke, at der skal opstå problemer for allerede eksisterende vilde dyr og planter, fordi de nye arter udkonkurrerer dem. De tekniske mikroorganismer, der nedbryder affald i f.eks. rensningsanlæg, skal heller ikke kunne brede sig, så de bliver aktive ude i vandløb eller følger med i slammet eller komposten, når den skal spredes ud på markerne. Derfor skal organismerne og deres virkemåde være godt kendt, før de sættes ud. Men så skal vi også drage al mulig nytte af dem som afgrøder eller som midler til biologisk bekæmpelse.

Fru Lone Dybkjær var inde på forskellige planer – Eureka-planen blev også nævnt. Jeg skal gerne tage denne hilsen med til min kollega industriministeren med ønsket om et beslutningsforslag.

[Miljøministeren]

Der var nogle overordnede retningslinjer, og der var nogle detaljer. Det, jeg gav udtryk for, var, at man kan miste overblikket, de store linjer, hvis man kun behandler tingene fra sag til sag. Efter min opfattelse må vi have begge dele med.

Det er helt afgørende, at de apparater, den ekspertise og den praksis, der findes i arbejdet i de forskellige ministerier, koordineres, hvis man ønsker denne delen op på ministerier, som jeg har skitseret.

Det var meget vigtigt med en lovgivning, slog fru Anne Grete Holmsgård fast, tingene sker jo rivende hurtigt, vi politikere er blevet distanceret. Det er en meget realistisk beskrivelse. Netop også på den baggrund er det meget vigtigt, at vi ved en lovgivning nu får hold på tingene. Jeg har aldrig lagt skjul på min mening om dette, og derfor er jeg også glad for den tilslutning til denne tanke, der er fremkommet her.

Anne Grete Holmsgård (VS):

Nu skal man selvfølgelig ikke forvente den store popularitet ved at gå op og sige noget, når alle er løbet fra deres småkager og kaffe herved for at stemme, men der var nogle ting i ministerens svar, som jeg gerne vil gå lidt videre med, og jeg skal spare forsamlingen for de mere grundlæggende moralske vurderinger og gå tilbage til den ene af de godkendelser, der er givet, nemlig godkendelsen af Novos insulinproduktion i Kalundborg.

Så vidt jeg forstod miljøministeren, er der foretaget en risikovurdering. Er det sådan, at levnedsmiddelstyrelsen, som har været konsulent på den godkendelse, Vestsjællands amt har givet, har fuld indsigt i de undersøgelser, Novo har foretaget, eller har levnedsmiddelstyrelsen kun indsigt i dele af dem? Det synes jeg er væsentligt for os at vide. Det var det ene.

Det andet, jeg gerne vil have ministerens svar på, er, hvad der er de saglige argumenter for, at de dele af undersøgelserne, som ikke strikte kan siges at indeholde produktionshemmigheder, ikke er offentligt tilgængelige for dem, der måtte være interesseret i dem.

Det tredje spørgsmål er, om der overhovedet er tekniske problemer med at stille krav til en produktion som den, Novo vil gå i

gang med, om, at produktionen skal foregå i et lukket system. Af godkendelsen fremgår det jo, at Novo har fået tilladelse til at udlede et vist antal splejsede organismer med spildevandet. Har myndighederne på noget tidspunkt stillet krav om, at det skulle foregå i et lukket system, hvor der ikke blev udledt noget med spildevandet, og er der noget til hinder for det?

Jeg synes, at det er rimelig vigtigt, for selv om vi kommer til at lovgive, har disse to godkendelser jo alligevel i en vis grad lagt linjen for, hvad det egentlig er for nogle krav, man vil stille til de fremtidige produktioner inden for dette område.

Miljøministeren (Chr. Christensen):

Må jeg først sige til fru Anne Grete Holmsgård, at rådgivning og vejledning af amtet i denne forbindelse sker på baggrund af al den oplysning fra virksomheden, som man overhovedet kan få, samt, som jeg nævnte før, de internationale regler for, hvordan man foretager sådan en risikovurdering.

Jeg kan ikke på nuværende tidspunkt sige, om der i alle detaljer har været fuld indsigt – det er min fornemmelse, at der har været det – men jeg skal gerne få undersøgt sagen nærmere, så fru Anne Grete Holmsgård kan få et svar på dette punkt, og det gælder også spørgsmålet om det lukkede system.

Endelig må jeg lige minde om, at sagen jo er anket til miljøstyrelsen, og vi ved, at amtsrådets godkendelse var givet under forudsætning af opfyldelsen af specifikke krav. De vil fremkomme senere.

Hermed sluttede forhandlingen.

Afstemning

Forslag om motiveret dagsorden af Rahbæk Møller (SF), Jytte Hilden (S) Ahlmann-Ohlsen (KF), Bente Nielsen (V), Lone Dybkjær (RV), Birgith Mogensen (CD) og Inger Stilling Pedersen (KrF) (se foran) vedtoges enstemmigt med 124 stemmer.

Hermed sluttede forespørgslen.

Meddelelser fra formanden:

Formanden:

Der er ikke mere på dagsordenen, idet de fire sidste sager som tidligere meddelt udgår.

Markedsudvalget har afgivet tillægsbetænkning over:

Forslag til lov om afholdelse af vejledende folkeafstemning om Danmarks tiltrædelse af EF-pakken (Europæisk Fælles Akt). (Lovforslag nr. L 145).

Eksemplarer er omdelt.

Der er foretaget ændringer i følgende udvalg:

Boligudvalget (4/2 86):

Udtræder: Agerschou (SF)

Nyt medl.: Ruth Olsen (SF)

Folketingets næste møde afholdes i dag, tirsdag den 4. februar 1986, kl. 16.45 med følgende dagsorden:

(Se indledningen til næste møde).

Mødet hævet kl. 16.41
